

До 200-ліття з дня народження Т. Г. Шевченка

УДК 821.161.2ШЕВ.:39(477.53)

Л. І. Шаповал

ЕТНОГРАФІЧНА СПАДЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПОЛТАВСЬКИЙ ПЕРІОД ЙОГО ТВОРЧОСТІ

Автор статті висвітлює творчість Тараса Шевченка в контексті поетично-прозової, малярської спадщини українського митця, письменника в полтавський період, під час виконання завдання Археографічної комісії. Досліджуються народознавчі матеріали у поетичних і мистецьких творах Шевченка. Окреслено маршрут перебування Кобзаря на території Полтавської губернії періоду «трьох літ». Аналізується категорія етнографічних джерел, що відображає традиційно-побутову культуру українців XVIII – XIX століть. Наголошено, що етнографічні нариси у творчості Кобзаря простежено в описі весільної обрядовості, житла українців. Головними персонажами творів Шевченка є дівчина, жінка, мати, земля, доля. Акцентовано увагу на описі кріпосницького побуту та весільної обрядовості українців: обряду сватання, церковного вінчання. Підкреслено, що Шевченкове слово відтворює історичну подію, факт етнографічними та естетичними засобами та є мистецько-літературним свідченням творчого доробку митця, виявляє зацікавлення його історією, етнографією, археологією, краєзнавством.

Ключові слова: *традиційно-побутова культура, етнографічне джерело, поема, малюнок, картина, побут, житло, митець, поет, творчість.*

Творчість Тараса Шевченка супроводжує українця впродовж життя, передається з покоління в покоління. На початку 1960-их років, у зв'язку із підготовкою до ювілею митця та розгортання в атмосфері політичної «відлиги», національного відродження І. Дзюба, М. Коцюбинська, Є. Сверстюк відтворили образ генія, відмежовуючи його від соцреалізму, відродили до Шевченка інтелектуальне ставлення, представляли його як мислителя й патріота. На межі 1970 – 1980-их років шевченкознавчі ідеї перегукувалися з набутками діаспорних авторів, перетнулися у працях Л. Плюща, П. Зайцева [7]. У роки незалежної України вплив шевченківських традицій, його спадщини в сферах культурного співробітництва відзначають П. Ротач [16, 17, 18], П. Загайко [6] Г. Радько [14], Л. Генералюк [1], Г. Грибинук [2], А. Гумецька [3], В. Пахаренко [11], Л. Лобінцева [8], Г. Романовська [15], О. Новицький [10].

Матеріали фольклористики, мистецтвознавства, історії нагромадили величезний обсяг знань з усної словесності, музичної, обрядової, образотворчої народної творчості, мають вагоме значення для вивчення традиційної культури українців. Метою розвідки є дослідження народознавчих інформативних матеріалів у поетичних і мистецьких творах Тараса Шевченка на побутові теми у полтавський період його творчості, які є категорією етнографічних джерел етнологів та істориків для популяризації їх в Україні.

Ім'я Тараса Григоровича Шевченка поширилося в Україні відразу після виходу в світ 18 квітня 1840 року в Петербурзі збірки поета під назвою «Кобзар», рукопис якої до друку підготував Є. Гребінка. До нього ввійшло вісім творів: «Думи мої, думи мої», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч». «З цього, – писав Панас Мирний, – почалася віковична Шевченкова слава» [16, с. 134]. Значного розповсюдження набула збірка творів на Полтавщині, де Тарас Григорович жив у 1843 – 1846 роках, мав друзів серед місцевого населення, про що свідчать спогади О. Афанасьєва-Чужбинського і В. Репніної та народні перекази. Особливо популярними були поетичні твори Шевченка після виходу другого видання «Кобзаря» у січні 1860 року «Полтавські губернські відомості», редаговані П. Бодяньським, радили купити «Кобзар», зробити його настільною книгою. П. Куліш, відвідавши Полтаву в травні 1860 року, писав Т. Шевченку в Петербург, що «тут всяка душа письменна й щира з Вашим «Кобзарем», наче з яким скарбом дорогим носить» і полтавці «повитверджували вже всі Ваші стіхи напам'ять» та «чи не по «Кобзареві» вже й Богу моляться» [16, с. 135].

Тарас Шевченко тричі приїздив на Полтавщину, а до Полтави завітав в один із цих приїздів наприкінці червня 1845 року. Тут він перебував під час Археологічної експедиції, метою якої було замалювати історичні будівлі, пам'ятні місця історичного міста. Тарас Григорович відвідав товариша по Петербурзькій академії мистецтв художника Ф. Ткаченка, який працював учителем малювання в полтавській гімназії й ознайомив його з містом. Збереглися документи про зв'язки з Шевченка з Полтавським краєм. Найвідоміші з них – це свідчення поета і художника, якими є його поетичні твори, портрети та малюнки. Найбільш предметно Кобзар займався їхнім дослідженням, описом, замалюванням у середині 40-их років XIX століття, працюючи за завданням Тимчасової комісії для розгляду давніх актів (Київська археографічна комісія), створеної при канцелярії Київського, Подільського й Волинського генерал-губернатора для збирання і видання історичних, етнографічних та документальних матеріалів.

Окреслимо маршрут перебування Тараса Шевченка на території Полтавської губернії, де він перебував у 1843 – 1844 роках (період «трьох літ»), 1845 – 1846 роки; 1859 рік. На початку червня 1843 року поет відвідав села Прилуцького повіту: Дігтярі, Сокиринці, Іржавець. Наприкінці червня через Переяслав і Пирятин прибув до Євгена Гребінки на хутір Убіжище (тепер село Мар'янівка Гребінківського району), звідки вони поїхали разом у село Мойсівку Драбівського району Черкаської області), де Тарас Григорович зустрів Ганну Закревську – кохання свого життя; потім відвідав Ковалівку (Драбівського району Черкаської області), Яготин (Київська область), Березову Рудку (садиба Закревських) і Малютинці (Пирятинський район), Линовицю (Прилуцький район, Чернігівська область), Ісківці на Лубенщині (криниця з написом «Криниця Т. Г. Шевченка»), Андріївку Гадяцького повіту (Роменського району Сумської області), Пирятин. У січні 1844 року він перебував у Яготині, Березовій Рудці, Мойсівці, заїжджав у Малютинці й Ковалівку. Під час другої подорожі на Полтавщину – у квітні 1845 року відвідав Прилуки і Густинь. Звідси поїхав у Лубни, оглянув Мгарський монастир та прибув на Миргородщину, до О. Лук'яновича. Живучи у його маєтку в Мар'янському (тепер Великобагачанського району) написав портрет О. Лук'яновича, відвідав Устивицю, Злодіївку (Псільське). Наприкінці червня на

початку липня Тарас здійснив подорож у Шедієве (тепер Новосанжарського району) за маршрутом: Багачка, Білоцерківка, Решетилівка, Полтава, Старі Санжари (Решетники), Михнівка (Решетилівський район). В останній декаді липня 1845 року поет перебував у Ромнах, на Іллінському ярмарку, звідти поїхав на Хорольщину, Семенівщину (Веселий Поділ, село Василівка), відвідав Лубни, Пирятин, Переяслав. На початку жовтня 1845 року був у Миргороді, потім у Мар'янському, де жив два тижні (працював над поезіями «Єретик», «Сліпий», «Великий льох»). Через Лубни, Ісківці, Березову Рудку, Пирятин наприкінці жовтня Шевченко прибув у Переяслав до Козачківського, де зустрів Новий 1846 рік. Одужавши, поет відвідав Яготин, Березову Рудку, Лемешівку. У середині лютого 1846 року з Лубен він виїхав на Чернігівщину. Третій раз Тарас був на Полтавщині у червні й серпні 1859 року. Проїхавши через Зіньків, Гадяч, Лохвицю до Пирятин, зупинився у П. Мокрицького (Таволги-Мокрицького), де написав вірш «Ой маю, маю я оченята». Подальший маршрут включав Переяслав, Прохорівку (Михайлова гора), Яготин, Прилуки. 20 серпня 1859 року він покинув Полтавську губернію [13, с. 980]. Загалом Тарас Шевченко відвідав на Полтавщині 50 населених пунктів, серед них: Вороньки, Білоусівка, Городище (Чорнухинський район), Свічине Городище, Слободо-Петрівка (Гребінківський район), Яхники (Лохвицький район), Висачки (Лубенський район), Заріг (Оржицький район), Білоцерківці (Пирятинський район); Єньки (Хорольський район).

«Твори, написані Т. Г. Шевченком на Полтавщині, представляють розмаїтий спектр літературних жанрів, увібравши здобутки попередників і сучасників в українській та світовій літературах. Він першим створив різновиди ліро-епічної поеми», – наголошує Г. Радько [14, с. 23] Серед його полтавських творів маємо соціально-побутову поему «Наймичка», історичну – «Єретик» та сатиричну поему «Кавказ». Поема «Невольник» поєднує історичний і родинно-побутовий плани, у поемі «Кавказ» поєднується сатира, гімн волі й реквієм загиблomu другові. У Миргороді в 1845 році поет створив поему «Великий льох», де піддав сатиричному розвінчуванню соціально-політичні ідеї Російської імперії. За тематикою в його творчості є всі види лірики: громадянська, філософська, інтимна та пейзажна. Г. Радько наголошує, що «Шевченкові вірші – це вогненні інвективи, пристрасні звертання до співбесід, емоційні послання, ораторські заклики, революційні гімни, деякі поезії мають форму медитації. Медитація як жанр виникла в українській поезії практично в творчості Шевченка» (поезія «Минають дні, минають ночі») [14, с. 23]. Серед творів Шевченка, котрі присвячені полтавцям або написані ним у Яготині, Миргороді, Переяславі, В'юнищах, є: «Тризна», «Єретик», «Не женися на багатій», «Наймичка», «Кавказ», «Великий льох», «Заповіт», «Три літа», «І мертвим, і живим», «Минають дні, минають ночі», «Невольник», «На панщині жито жала», «Не завидуй багатому». Так, у повісті «Наймичка» зображено патріархальний побут населення Полтавщини першої половини ХІХ століття і лихо, якого завдало йому російське офіцерство. Цей твір є варіантом однойменної поеми Шевченка, написаної в листопаді 1845 року в Переяславі, а дії відбуваються на Роменщині у с. Липове поблизу Лохвиці. «Наймичка» – поема про долю жінки-покритки (Ганни), що підкидає сина Марка самотнім хуторянам, а сама наймається до них доглядати власну дитину. Про покриток Тарас Григорович писав у «Катерині», «Слепая». Поема «Невольник»

(«Сліпий») – історично-побутова, має дві редакції. Написана в жовтні 1845 року у селі Мар'янському Великобагачанського району. Сюжетні лінії життя козацької родини подано на тлі історичних подій другої половини XVIII століття. Вірш «Не завидуй багатому..» є роздумом, де поет визначає своє ставлення до багатства, слави, вмовляє себе залишатись простою людиною й у дусі християнської моралі та усвідомлення гріховності людського існування доходить висновку: «Нема раю на всій землі, та й нема й на небі» [18, с.146].

У 1845 – 1846 роках у складі Археографічної комісії Шевченко обстежував пам'ятки Київщини й Полтавщини, виконав малюнки, на яких зобразив пам'ятники краю. Велику цінність має малюнок «Будинок І. Котляревського в Полтаві», виконаний у серпні 1845 року. На ньому зображена полтавська хата біля Успенського собору. Це єдине зображення будинку І. Котляревського, яке дійшло до наших днів і було використане при проведенні реставраційних робіт у 1968 – 1969 роках для реконструкції традиційного житла XVIII – XIX століть на Полтавщині. У роботі «Воздвиженський монастир у Полтаві» (Хрестовоздвиженський монастир), виконаний у полтавський період, Тарас Григорович відтворив архітектурну споруду Полтавського краю. «У краєзнавців значний інтерес викликають два малюнки «В Решетилівці», на яких «відображений один і той же краєвид з різних боків», – наголошує О. Нестуля [9, с. 32]. Шевченка приваблювали об'єкти народної архітектури XVIII – XIX століть у містечках і селах Полтавського повіту. Цікаві відомості етнографічного характеру подають «Археологічні нотатки» Тараса Григоровича. Як зазначає О. Нестуля, «джерелознавчий аналіз живописних творів Шевченка, присвячених Полтавщині, переконливо свідчить про їх широкі можливості в справі дослідження та популяризації пам'яток історії й культури» [9, с. 32]. Як бачимо, Тарас Шевченко багато малював і займався краєзнавством, вивчаючи історичне минуле, матеріалізоване в пам'ятках старовини.

Шевченко мав глибокий духовний вплив на всіх, із ким він знайомився в Полтавській губернії своєю присутністю і творами. «Цей слід ми сьогодні відшукуємо в глибинах народної пам'яті. Він проступає крізь часову відстань у вигляді переказів та легенд. Це стосується тих місць, які поет сам позначив надписами під віршами й поемами, які підтверджуються його листами або спогадами сучасників», – стверджує П. Ротач [16, с. 162]. У Лубнах, Мар'янському, в Миргороді, Пирятині, Ісківцях та інших місцях, відвіданих Шевченком, ушанування пам'яті поета пов'язується з народними переказами. Прикладом є переказ про перебування Т. Шевченка у селі Вороньках, біля «Проклятого дуба», де поміщики Милорадовичі знущалися над кріпаками. За іншим переказом поет відвідав село Хомутець (Миргородщина) і намалював для місцевої церкви ікону святого в образі Матвія Муравйова-Апостола.

«Образ митця у світі прози є органічним вираженням міфологеми поета-співця, який оспівує реальну дійсність», – зазначає Г. Грибинук [2, с. 20]. У прозі, відтворюючи гармонійні зв'язки між прекрасною природою і людиною, Т. Шевченко показує дисгармонійність, коли серед чарівної природи з'являється людина невільна. А. Гумецька зауважила: «Шевченків вимріяний краєвид – це хатина або село над Дніпром, зелені садки, гаї, поля та гори, степи та могили. Це той земний рай, який люди, точніше пани, занастали» [3, с. 106]. Особливо контраст природи та соціуму виявляється в повісті «Варнак», де розповідається

про життєву долю головного героя – Варнака. Етнографічні нариси будуть використані Кобзарем у російськомовних повістях «Наймичка», «Варнак», «Княгиня», «Музикант», «Капитанша», «Несчастный», «Художник», «Близнецы», «Прогулка с удовольствием и не без морали». Л. Генералюк, аналізуючи пейзажі письменника, зазначала, що вони «співмірні з внутрішньою суттю Шевченка, представляють портрет його душі в різні моменти життя» [1, с. 210]. Н. Демчук наголошує, що письменник, зображаючи картини природи, «найчастіше стикається з проблемою прекрасного» [4, с. 21]. У повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» хати постають справжніми сільськими красунями, у чистих білих свитках, які підійшли до ставу помилуватися своєю красою. Персоніфіковано пейзаж у повісті «Наймичка»: «Недалеко от Ромадановского шляху по правую сторону (едучи из Ромен) лежит широкая прекрасная долина, окруженная невысокими холмами, уставленными, как будто сторожами, столетними дубами, липами и ясенями, вдоль широкой долины извиристо вьется белой блестящей полосой Сула. По берегам её стоят, распусая свои зеленые косы, старые вербы и бересты. Вдоль берега Сулы растянулось большое село, закрытое темными зелеными садами» [2, с. 19]. Для підкреслення краси краю письменник удається до контрасту, порівнює пейзажі – український і російський, використовуючи кольори – білий і темно-зелений, що символізує інтеграцію світу людини та природи.

Оспівуючи етнографічну минувшину, в передмові до «Кобзаря» автор говорить: «Щоб знати людей, то треба пожити з ними. А щоб їх списувати, то треба самому стати чоловіком, а не марнотрателем чорнила і паперу» Присутність автора відчувається й у зображенні героїв повістей на тлі пейзажу. О. Гончар стверджував: «Муза Шевченкова в кріпацькій одежі, волаючи до людського сумління, до почуття справедливості, вона вперше введе в літературу натовпи отих безмірно покривджених людей, що населяють «Кобзар», всіх отих вдів, сиріт, таврованих варнаків, покриток, отих занапашених кріпацьких мадонн, що їх поет малює прекрасними навіть у їхньому горі, малює мовби пензлем великих майстрів Відродження» [20, с.9]. Головними персонажами творів Шевченка, зокрема в «Кобзарі», є дівчина, жінка, мати. І. Дзюба наголошує на Шевченковій фемінності: «насправді «жіночий» характер самоотождення поета в окремих творах має причину просту, глибоку й вічну: жіночий початок – початок життя. Мати-земля, Мати-батьківщина, Мати-Україна: мати своїх дітей. А жіноча доля в Шевченка – це від традицій народної поезії, від його особистої долі: пам'ять про матір і сестер, потреба в родинному теплі, сирітство, яке породжує особливе сприйняття материнства, жіночності» [19, с. 16]. Емоційний і соціальний зміст жіночої долі притаманний поемі «Катерина», де розкрита тема зрадженої дівчини. Трагедія героїні має ширшу історичну перспективу: доля занапашеної Катерини в очах майбутніх поколінь стала символізувати кріпосницьку Україну (картини: «Катерина», «Селянська родина», «Судня рада», «Старости»).

Етнографічні нариси у творчості Тараса Шевченка простежуються в описі весільної обрядовості українців XVIII-XIX століть. М. Пилипак стверджує, що «Кобзар у власних творах неодноразово звертався до опису діючих осіб, обрядової символіки й атрибутики весілля, а також описував її етапи, що дозволяє сучасним дослідникам-етнологам стверджувати про її збереження і трансформацію народних традицій» [12, с. 96]. Так, у п'єсі «Назар Стодоля» Т. Шевченко

детально описує обряд сватання, колоритно на місцевому діалекті подається розмова старостів з батьками нареченої, у якій ідеться про мисливців-молодців, про мисливця-князя, про куницю-красну дівцю [12, с. 96]. У поемі «Наймичка» описувалось сватання: «Розпитали, порадились, та й за старостами пішов Марко. Вернулися люди з рушниками, з святим хлібом обміненим. Панну у жупані, таку кралю висватали, що хоч за гетьмана, то не сором... [12, с. 97]. У повісті «Близнець» Тарас Григорович описує сватання Никифора Сокири до красуні Параски, акцентуючи увагу на недотримання звичаю: «На другой день рано, оседлавши коня, поехал он в Сулимовку. Там у него, когда он еще не ходил на войну, росла на примете маленькая девочка у небогатого панка, презря обычаи отцов, он без посредства сватов переговорил с отцом, с матерью, а тут же с невестою, да, не говоря худого слова после Рождества Христова и перевенчались...» [12, с. 97]. Крім сватання в поемі «Наймичка» Шевченко описує підготовку до весілля: «Скрізь гармидер та реготня, в хаті та на дворі. Й жолоби викотили з нової комори. Скрізь порання: печуть, варять, вимітають, миють... Розвернулося весілля, музикам робота і підковам. Вареною столи й лави миють...» [12, с. 97]. Кобзар нагадує про церковне вінчання, яке було одним із головних циклів весілля: «Спасибі вам! – старий каже. Тепер, щоб ви знали, треба краю доводити, коли йде вінчати...». У повісті «Близнець» автор описує вінчання: «К свадьбе было всё приготовлено, и мы в первое же воскресенье поехали к заутренне, потом к обедне в церковь Покрова и после обедни скрутили с Божиим благословением наших молодых». Шевченко у творах називає діючих осіб весілля. В поемі «Мар'яна-черниця» зображує старостів – чоловіків, які на прохання нареченого сватали дівчину: «Треба буде старостів ждять, та, може, й од пана!...» [12, с. 93]. Весільні чини зі сторони нареченої, супроводжують її і відвозять її посаг до хати нареченого: «...Отак ордою йшли придане, співали п'яні: а Мар'яна крізь тин дивилася на те...».

У творі «Тополя» автор говорить про подружок нареченої – дружок: «Нехай попи заспівають, а дружки заплачуть.... Там старий жде з старостами...». В поемі «Катерина» подається перелік учасників весілля: «...Що весілля, доню моя? А де ж твоя пара? Де світилки з друженьками, старости, бояри?...» [12, с. 94]. Про весільні атрибути, зокрема рушники, хустки, платки Шевченко пише в поемі «Сова», згідно з традицією, на знак згоди одружитися дівчина повинна перев'язати старост рушниками, а парубку дарує хустку: «... А дівчата лицялися і рушники дбали. Полюбила багатія – не поцілувала. Вишивала шовком хустку – не подарувала...».

Важливим атрибутом весілля є «коровай», про виготовлення якого згадується в поемі «Наймичка»: «Через тиждень молодиці коровай місили на хуторі. Старий батько з усієї сили з молодицями танцює, та двір вимітає, та прохожих, проїжджаючих у двір закликає, та вареною частує, на весілля просить...» [12, с. 94]. Опис весільного деревця є в повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали»: «...посередине стола возвышалась поставленная в серебряную вазу античной формы сосновая ветка, увешанная конфетами, пучками колосьев овса и повитая гирляндой из барвинковых цветов. Это была не немецкая ёлка, а так называемое гильце, непременно украшение свадебного стола «малороссиян» [12, с. 95]. Звертався Шевченко до весільної обрядовості українців як художник. Наприклад, офорт «Старости» відтворює обряд сватання: «Покохавшись літо чи

два..., парубок до дівчиного батька й матері посилає старостів, людей добромовних і на таку річ дотепних. Коли батько й мати поблагословлять, то дівчина, перев'язавши старостам рушники через плечі, подає зарученому хлопцю на тарілці самодільну хустку» [12, с. 95].

Слід наголосити, що Шевченкова поезія та проза є важливою складовою духовної культури українського народу. Поет залишив заповіт: «Свою Україну любіть, любіть її... Во время люте, в останню тяжкую минуту за неї Господа моліть» [21, с. 65]. Тарас Шевченко відомий світові як видатний український художник. З-під його пензля, граверського штихеля, офортної голки та олівця з'явилося багато довершених творів, які живуть на сторінках його п'яти альбомів-записників для малюнків, ескізів і записів. Свій альбом в оправі з коричневого картону він заповнює портретами, малюнками хуторів, селянських подвір'їв, рисунками народних типів жител: «Селянин», «Селянське подвір'я» («Хата з клунею»), «Проект хати», «На околиці» («Селянська хата в Переяславському повіті») – малюнки з альбому 1845 року, виконані влітку під час перебування на Полтавщині.

«На Орелі» – два малюнки Шевченка. де зображено долину й вітряки на горі, зліва внизу частина села в підгір'ї Шедієвому Новосанжарського району (Кобеляцького повіту) на річці Орелі, де жив батько О. Лук'яновича. «На пасіці» – картина, виконана під час першого приїзду в Україну Кобзаря, у Прилуцькому повіті Полтавської губернії. В Україну Шевченко привіз альбом, започаткований в Академії мистецтв, де малювалися ескізи офортів для «Живописної України». До етнографічного ряду джерел слід віднести офорти «У Києві», «Видубицький монастир», «Судня рада», «Казка», «Дари в Чигирині 1649 року», «Старости». Л. Жемчужников підготував альбом, використавши в ньому, крім офортів Тараса Григоровича, твори художників: І. Соколова, О. Бейдемана, В. Верещагіна, К. Трутовського, виготовив 49 офортів, надрукованих у місячнику «Основа», що виходив у Петербурзі у 1861 – 1862 роках.

Традиція відтворення етнографічних старожитностей у малюнках та офортах не згасала у подальші роки. Виокремивши регіональну етнографічну особливість українських земель, Тарас Шевченко зробив фольклорні записи, малюнки, картини, віддаючи перевагу у спілкуванні з селянами в поміщицьких маєтках перед панами. Гнітючі враження мали факти кріпосницького побуту: злидні села, самодурство поміщиків, покірливість селянства, верхоглядство освічених верств, які зневажали мову й народні традиції.

Наголосимо, що Шевченкове слово відтворює історичну подію, факт етнографічними та естетичними засобами, щоб спочатку зруйнувати стереотипи їхнього сприйняття, а потім подати їх у новій інтерпретації. Тому Шевченкові альбоми, картини, офорти, поезія та проза є мистецько-літературними свідченнями творчого доробку мистця, виявляють його зацікавлення історією, етнографією, археологією, фольклором, краєзнавством. Це унікальна скарбниця, що дає можливості для пізнання творчості Кобзаря, мистецьких захоплень, нереалізованих прагнень, які були жорстоко обірвані й не відкрили можливостей для повної духовної реалізації національного генія.

Список використаних джерел

1. Генералюк Л. С. Візуальна концепція гармонії у творчості Т. Шевченка / Л. С. Генералюк // Т. Шевченко і народна культура : [зб. праць XXXV міжнар.

- наук. Шевченківської конф., 20-22 квітня 2004 р.] : у 2 кн. – Черкаси : Брама, 2004. – Кн. 1. – С. 204 – 211.
2. Грибинюк Г. Мікропоетика пейзажу в прозі Т. Шевченка (на матеріалі російськомовних прозових творів Т. Шевченка) / Г. Грибинюк // Українська мова та література. – 2013. – № 3 – С. 18 – 21.
 3. Гумецька А. Природа в поезії Т. Шевченка – звук, колір, символ / А. Гумецька // Світи Т. Шевченка : [зб. ст. до 185-річчя] : у 2 т. – Нью-Йорк, Львів, 2001. – Т. 2. – С. 103 – 122.
 4. Демчук Н. Р. Пейзаж у прозі Т. Г. Шевченка (мікропоетика опису в системі екстервентного психологічного аналізу) / Демчук Н. Р. – Львів : ЛДУ. – 46 с.
 5. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість / І. Дзюба. – К.: Києво-Могилянська академія, 2008. – 720 с.
 6. Загайко П. К. Полтавські дороги Кобзаря / П. К. Загайко. – Полтава: Сімон, 1990. – 46 с.
 7. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / П. Зайцев. – 2-е вид. – К.: Обереги, 2004. – 480 с.
 8. Лобінцева Л. Шевченко на батьківщині Котляревського / Л. Лобінцева // Край. – 2012. – № 4 (96). – С. 6 – 7.
 9. Нестуля О. О. Живопис Т. Г. Шевченка як джерело до вивчення пам'яток історії та культури Полтавщини / О. О. Нестуля, Ю. З. Данилюк // Т. Г. Шевченко і Полтавщина : тези доп. та повідом. обл. ювілейної наук. конф., присвяченої 175-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка / Полтав. держ. пед. ін-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 1989. – С. 31 – 32.
 10. Новицький О. Тарас Шевченко як маляр / О. Новицький. – Львів, 1914. – № 207. – С. 55.
 11. Пахаренко В. Філософське шевченкознавство: джерела та перспективи / В. Пахаренко // Українська мова та література. – 2013. – №3. – С. 35 – 40.
 12. Пилипак М. А. Свадебная обрядность в творчестве Т. Г. Шевченко / М. А. Пилипак // II Международные Шевченковские чтения / В. Я. Бабенко. – Оренбург ; Уфа : ИЦ Уфимского филиала МГГУ им. М. А. Шолохова, 2013. – 200 с.
 13. Полтавщина : довідник. – Полтава : АСМІ, 2000. – С. 980 – 982.
 14. Радько Г. І. Жанрова своєрідність творів Т. Г. Шевченка, написаних на Полтавщині / Г. І. Радько // Т. Г. Шевченко і Полтавщина : тези доп. та повідом. обл. ювілейної наук. конф., присвяченої 175-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка / Полтав. держ. пед. ін-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 1989. – С. 23 – 25.
 15. Романовська Г. Кобзар у полоні жіночих чар : літературний вечір до дня народження Т. Шевченка / Г. Романовська // Українська мова та література. – 2013. – №3. – С. 25 – 30.
 16. Ротач П. Від Яготина до Полтави. Тарас Шевченко і Полтавщина. Кн. 2. / П. Ротач. – Полтава : Верстка, 2002. – 260 с.
 17. Ротач П. До Шевченківської скарбнички / П. Ротач // Київська старовина. – 1997. – № 3–4. – С. 56 – 61.
 18. Ротач П. Полтавська Шевченкіана : спроба обласної Шевченківської енциклопедії: у 2 кн. – Кн. 2 : Л–Я. – Полтава : Дивосвіт, 2009. – 532 с.

19. Шевченко Т. Г. Вибрана поезія. Живопис. Графіка / Т. Г. Шевченко ; упоряд., авт. Прим. С. Гальченко ; вступ. ст. І. Дзюби. – К. : Мистецтво, 2007. – 608 с.
20. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Шевченко; вступ. ст. О. Гончара. – К.: Дніпро, 1980. – 613 с.
21. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / Т. Шевченко; редкол.: М. Г. Жулинський та ін. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 1: Поезія 1837 – 1847 років / перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського. – 784 с.

Л. И. Шаповал

ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПОЛТАВСКИЙ ПЕРИОД ЕГО ТВОРЧЕСТВА

Автор статьи освещает творчество Тараса Шевченко, рассматривая поэтическое, прозовое, изобразительное наследие украинского писателя, художника в полтавский период творчества, который исполнял задания Археографической комиссии. Целью данной работы является исследование народоведческих информационных материалов, которые имеют место в поэзии, художественном наследии Тараса Шевченко. Начерчен маршрут пребывания Кобзаря по территории Полтавской губернии в «период трёх лет».

Анализируется категория этнографических источников, которые отражают традиционную культуру украинцев XVIII – XIX веков. Акцентируется внимание на том, что главными персонажами произведений Шевченка выступают девушка, женищина, мать, земля, судьба. Отмечено, что этнографические очерки в творчестве Тараса Шевченко прослеживаются в описании свадебной обрядности, народного жилища, одежды, фольклора украинцев. Описаны крепостнический быт и свадебная обрядность украинцев: обряд сватання и церковного венчания.

Подчеркнуто, что слово Шевченко отражает историческое событие, исторический факт этнографическими и эстетическими методами. Альбомы, картины, офорты, рисунки, поэзия и проза Кобзаря являются художественно-литературными сведениями творческой жизни художника и писателя, выявляют его интерес к истории, этнографии, археологии, краеведению.

Ключевые слова: *традиционная культура, этнографический источник, поэма, рисунок, картина, быт, жилище, художник, поэт, творчество.*

L. I. Shapoval

TARAS SHEVCHENKO'S ETHNOGRAPHIC WORKS OF HIS POLTAVA PERIOD

The author of the article studies Taras Shevchenko's creative works within the context of his poetry, prose, and art heritage during his Poltava life period when Shevchenko worked for the Archeological Commission on the Left-Bank Ukraine. The object of the article is studying the local materials which are given in Shevchenko's poetry and the works of art on the domestic themes and regarded as the category of ethnographic origin for historians and ethnographers.

Taras Shevchenko's routes on the territory of Poltava Province are defined. This period is named a creative Poltava period. Using the material of expedition, Shevchenko made pictures of favorite memorable places such as "The House of Ivan Petrovykh Kotliarevsky in Poltava", "Exaltation Monastery in Poltava", "In Reshetylivka", etc. The artist depicted the objects of folk architecture of the 18-19th centuries in the towns and villages of Poltava Region.

The category of ethnographic sources is analyzed. This category reflects a tradition, a common culture of Ukrainian people in the 18-19th centuries. The ethnographic sketches in Kobzar's creative works are studied. These outstanding sketches present wedding rites,

national dwelling, Ukrainian housekeeping, and folklore literature. The main dramatic persons of Shevchenko's work are woman, mother, land and destiny.

The peculiarities of Ukrainian serfdom house holding and wedding rites, particularly wedding services and matrimony in Shevchenko's poetry, prose, pictures, and etchings are emphasized. It is pointed out that Shevchenko reproduced historical events and facts with ethnographic and aesthetical resources: for instance, underlining the beauty of our region the he uses the contrast comparing the Russian and Ukrainian landscapes. Shevchenko prefers white and dark-green colors that symbolize the integration of the personal world and nature. Shevchenko's sketch-books, pictures, etchings, poetry, and prose testify his great interest in history, ethnography, archaeology, and country- studying.

That's why is artistically, literary story of poet's artistic legacy, discovering Kobzar's interest of history, ethnography, archeology, local history.

Keywords: *traditional everyday culture, ethnographic source, poem, sketch, picture, house holding, dwelling, artist, creator, creative works.*

Надійшла до редакції 16 вересня 2014 року

* * *